

**НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОРОБОК М. І. ПЕНТИЛЮК
ІЗ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ**

Державна мова відіграє важливу роль у становленні самостійної незалежної України. Тому в системі вищої освіти значну увагу приділяють підготовці вчителів-філологів, які реалізуватимуть мовну політику в оновленому українському суспільстві. У такій підготовці серед основоположних фахових компетентностей бакалавра за спеціальністю «Філологія (українська мова та література)*» виокремлюють теоретичні знання та практичні навички з методики навчання української мови в освітніх навчальних закладах.

Аналіз досвіду підготовки студентів філологічних факультетів дає підстави говорити про існування вагомої науково-методичної спадщини в методиці навчання української мови. Це праці вітчизняних лінгводидактів О. М. Біляєва, М. С. Вашуленка, С. О. Карамана, В. Я. Мельничайка, Л. І. Мацько, Л. М. Паламар, Л. М. Симоненкової, Л. В. Скуратівського, Г. Т. Шелехової, С. Т. Яворської та ін. Серед численного науково-методичного доробку питому вагу складають джерела за авторством доктора педагогічних наук, професора, Відмінника освіти України, заслуженого діяча науки і техніки України Марії Іванівни Пентилюк. Адже у її лінгводидактичному доробку з понад 370 праць налічується 37 підручників з української мови для середніх шкіл, педучилищ та вищих навчальних закладів, 6 монографій (з яких 3 – одноосібних), 15 навчальних та 30 методичних посібників для учителів і студентів, 14 програм для вищої і середньої шкіл [2; 10].

Метою написання статті є вивчення, аналіз та узагальнення науково-педагогічного доробку М. І. Пентилюк із методики навчання української мови для майбутніх учителів-філологів.

У численних науково-педагогічних працях професора М. І. Пентилюк із

методики навчання української мови для студентів філологічних спеціальностей вважаємо за доцільне виділити три основні напрями:

- обґрунтування концептуальних підходів до методичної підготовки студентів-філологів із навчання української мови;
- висвітлення змістового компоненту методичної підготовки студентів до викладання української мови;
- розробка методик теоретичного навчання, практичної та самостійної роботи студентів з опанування методичних основ навчання української мови.

У концептуальних підходах до методичної підготовки студентів-філологів із викладання української мови знайшли відображення методичні ідеї, судження і знахідки, напрацьовані Марією Іванівною Пентилюк упродовж тривалої науково-педагогічної діяльності. Професор М. І. Пентилюк займається методикою навчання української мови з 1965 року, коли після кількарічної роботи в школі прийшла працювати до педагогічного інституту. Багато років вона керувала кафедрами української мови й мовознавства спочатку Херсонського педагогічного інституту, потім Херсонського державного університету.

Паралельно з викладацькою діяльністю в університеті М. І. Пентилюк багато уваги приділяла підвищенню кваліфікації вчителів у Херсонській академії неперервної освіти, ділячись не лише власним науково-методичним досвідом, але й аналізуючи здобутки та проблеми викладання української мови практиками в загальноосвітніх навчальних закладах [2].

У роботі Марії Іванівни над концептуальними засадами методики навчання української мови прислужилися міркування, викладені колегами з Інституту педагогіки АПН України, Українського національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Тернопільського, Миколаївського, Криворізького, Луганського, Севастопольського університетів, з якими вона підтримує тісні науково-педагогічні зв'язки (обговорення нагальних методичних проблем, колективне видання підручників та монографій, виступи на наукових конференціях).

У концептуальному обґрунтуванні методики навчання української мови знайшли втілення результати педагогічних досліджень на базі міжкафедральної наукової лабораторії «Технологія навчання державної мови в освітніх закладах південно-східного регіону України», створеної за ініціативою професора М. І. Пентилюк у листопаді 2001 року. Окремі аспекти концептуальних засад методики навчання української мови актуалізовано в наукових пошуках докторантів та аспірантів авторської школи професора М. І. Пентилюк «Технології навчання державної мови в освітніх закладах». Підсумком пошуків є успішний захист дослідницьких результатів у спеціалізованій вченій раді Херсонського державного університету із захисту докторських та кандидатських дисертацій зі спеціальності 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова, російська мова), яку з 2003 року очолює Марія Іванівна Пентилюк [2].

Викладені в наукових працях М. І. Пентилюк концептуальні положення методичної підготовки студентів-філологів із викладання української мови визначають її основні стратегічні орієнтири: особистісно орієнтоване навчання, когнітивну й комунікативну методики навчання української мови у вищій школі, компетентнісний, культурологічний та кроскультурний аспекти, зміст і технології професійної підготовки вчителів-словесників, шляхи формування комунікативної компетентності та її складників (мовної, мовленнєвої, соціокультурної, діяльнісної тощо) [9, с. 3]. Ці стратегічні орієнтири знайшли відображення у змістовому компоненті курсу «Методика навчання української мови в середніх і вищих закладах освіти», яку викладає Марія Іванівна на факультеті філології та журналістики Херсонського державного університету, у виконаних під її керівництвом студентських курсових, дипломних, магістерських роботах, у лекціях для вчителів-словесників на курсах підвищення кваліфікації Херсонської академії неперервної освіти.

На особливу увагу заслуговують прогностичні ідеї відомої вченої про важливу роль когнітивної й комунікативної методик навчання української мови. Основу комунікативної методики навчання української мови становлять:

«лінгвістична наука про мову й мовлення та їх функції у спілкуванні; теорія мовленнєвої діяльності; мовленнєве спілкування та його різновиди; інтерактивне навчання й текстова основа уроків; комунікативна, мовленнєва, мовна, соціокультурна й діяльнісна (стратегічна) компетентності учнів» [9, с. 4]. Опора на когнітивну методикау навчання української мови вимагає використання сукупності «взаємопов'язаних та взаємозумовлених способів і засобів опанування мовних одиниць як основи пізнання й формування концептуальної та мовної картин світу й певного результату створення образу світу в уяві кожного учня й розширення цієї уяви в кожного студента» [9, с. 5].

Фундаментальні положення когнітивної і комунікативної методики професора М. І. Пентилюк покладено в основу педагогічних видань із методики навчання української мови в середній та вищій школах. Серед них за редакцією вченої авторським колективом підготовлено й опубліковано програму, підручники та посібники з методики навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах, школах нового типу, школах із російською мовою навчання, практикуми з методики навчання української мови для студентів факультетів української філології, навчально-методичні матеріали для проведення тестового контролю знань, а також організації дослідної роботи студентів з української мови та методики її викладання [1; 3-8]. У змісті цих видань доступно й ґрунтовно висвітлено методичні проблеми вивчення складних лінгвістичних питань, здійснено обґрунтований добір вправ, теоретичного й ілюстрованого матеріалу відповідно до вікових особливостей та пізнавальних можливостей учнів і студентів. Деталізацію теоретичного матеріалу доповнено вдалими прикладами для ілюстрацій; доречними є методичні поради щодо конспектування та схематизації основних змістових положень навчального матеріалу.

Окремо необхідно зупинитись на авторських методиках теоретичного навчання, практичної та самостійної роботи студентів з опанування методичних основ навчання української мови. Професор М. І. Пентилюк раціонально поєднує традиційні й новітні технології навчання майбутніх філологів; у практиці

її педагогічної роботи позитивно зарекомендували себе пошуково-аналітичні, дискусійні та продуктивні методи організації пізнавальної діяльності студентів. Наприклад, під час лекцій Марія Іванівна часто вдається до рекомендацій дискусійного характеру, що утворює творче підґрунтя для самостійної розробки студентами конкретних уроків з української мови. Вона вміє організувати студентські дискусії навколо методичних проблем пояснення учням нового навчального матеріалу, повторення раніше вивченого, узагальнення засвоєного матеріалу, виконання й коментування письмових вправ, наводячи суперечливі приклади з практики роботи вчителів-мовників у загальноосвітній школі.

Очевидною є виправданість пошуково-аналітичних методик у процесі спостереження майбутніми філологами фрагментів уроків з української мови. Марія Іванівна завжди вчить студентів аналізувати й розуміти методичні прийоми вчителя-словесника з організації вивчення учнями орфографії, граматичної стилістики, синтаксису речення, частин мови тощо. Обговорення вчительських методик бесіди й розповіді, спостереження за мовою учнів, організації роботи з підручником, тренувальних вправ, різних видів граматичного розбору сприяє активному формуванню в студентів комунікативних та когнітивних навичок, надзвичайно необхідних в учительській праці.

Педагогічна робота професора М. І. Пентилюк зі студентами відрізняється переважанням творчих методів над репродуктивними. Пропоновані творчі завдання для самостійної роботи студентів вимагають побудови уроків за різними схемами, самостійної розробки наочності для ілюстрування лінгвістичного матеріалу, різнотипності в доборі тренувальних вправ, використання ігрових прийомів активізації розумової діяльності учнів [5; 7].

Методичні знахідки й напрацювання вченої репрезентовано в дослідній роботі майбутніх філологів із написання рефератів, курсових, магістерських робіт з методики навчання української мови. Марія Іванівна тактовно спрямовує молодих дослідників на творче опрацювання джерел української лінгвометодичної науки, самостійний науковий аналіз і теоретичне обґрунтування в оцінках фактів лінгводидактики, висловлення власної позиції щодо досягнень і

перспектив у розвитку вітчизняної методики навчання української мови. Такий підхід сприяє не лише виробленню в студентів навичок самостійної роботи, а й умінню творчо застосовувати теоретичні знання на практиці [5].

Результати вивчення, аналізу та узагальнення науково-педагогічного доробку М. І. Пентилюк із методики навчання української мови дозволяють дійти таких висновків:

Актуалізація важливості професійної підготовки майбутніх учителів-філологів із методики навчання української мови дозволила з'ясувати цінність науково-педагогічних ідей і напрацювань професора М. І. Пентилюк у дослідженні основних аспектів цієї проблематики. Викладені вченою міркування щодо концептуальних підходів до підготовки студентів-філологів із методики викладання української мови розкривають стратегічні орієнтири на особистісно-орієнтоване навчання, когнітивну й комунікативну методики навчання української мови, важливість компетентнісного, культурологічного та кроскультурного аспектів такої підготовки.

Цінною в контексті досліджуваної проблеми є опора М. І. Пентилюк на когнітивну й комунікативну методики у визначенні змістового компоненту методичної підготовки студентів до викладання української мови. З позицій лінгвістичної науки про мову й мовлення, а також теорії мовленнєвої діяльності дослідницею обґрунтовано комунікативну, мовленнєву, мовну, соціокультурну й діяльнісну компетентності в навчанні української мови. У формуванні цих компетентностей важлива роль належить взаємопов'язаним та взаємозумовленим способам і засобам розширення мовної картини світу в уяві кожного студента.

Пропоновані авторські методики теоретичного навчання, практичної та самостійної роботи з опанування методичних основ викладання української мови раціонально поєднують традиційні й новітні технології професійної підготовки майбутніх філологів. Багаторічною педагогічною роботою професора М. І. Пентилюк доведено ефективність пошуково-аналітичних, дискусійних та продуктивних методів організації пізнавальної діяльності студентів із опанування

методики навчання української мови.

Узагальнення результатів науково-педагогічної діяльності професора М. І. Пентилюк дозволяє дійти висновку про збагачення вітчизняної педагогічної теорії і практики новими науковими знаннями про концептуальні засади, зміст, форми та методи професійної підготовки майбутніх філологів із методики навчання української мови.

Література:

1. Караман С. О. Методика навчання української мови в середній загальноосвітній школі та школах нового типу [Текст] / С. О. Караман, М. І. Пентилюк. – К.: ЛЕНВІТ, 2000. – 274 с.
2. Наукова школа професора М. І. Пентилюк: офіційний сайт кафедри мовознавства факультету філології та журналістики Херсонського державного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу до матеріалів: <http://www.kspu.edu/About/Faculty/IPhilologyJournalizm/ChairUkrLinguistics/naukovawkolapentilyk.aspx>.
3. Пентилюк М. І. Вивчення української мови в школах з російською мовою навчання [Текст] / М. І. Пентилюк. – К.: Рута, 2000. – 128 с.
4. Пентилюк М. І. Методика навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах: Підручник для студентів [Текст] / Колектив авторів за редакцією М. І. Пентилюк: М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман, З. П. Бакум, М. М. Барахтян, О. М. Решетилова та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Ленвіт, 2007. – 400 с.
5. Пентилюк М. І. Навчально- й науково-дослідна робота студентів-філологів (реферат, курсова, випускна робота з української мови та методики її навчання): Навчально-методичний посібник для студентів [Текст] / М. І. Пентилюк, І. В. Гайдаєнко, Т. Г. Окуневич та ін. – К.: Ленвіт, 2010. – 120 с.
6. Пентилюк М. І. Навчально-методичні матеріали для проведення тестового контролю знань студентів з дисциплін з мовознавчого та лінгводидактичного циклів [Текст] / М. І. Пентилюк, І. В. Гайдаєнко, Ж. В. Красножан, Т. Г. Окуневич, О. Г. Митрофанова, О. М. Андрієць. – Херсон, 2008. – 200 с.
7. Пентилюк М. І. Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах: модульний курс: Посібник для студентів пед. університетів та інститутів [Текст] / колектив авторів М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман / за ред. М. І. Пентилюк: – К.: Ленвіт, 2011. – 366 с.
8. Пентилюк М. І. Програма з методики навчання української мови в загальноосвітніх навчальних закладах для студентів спеціальності 7.010103 ПМСО Українська мова і література факультетів української філології педагогічних університетів та інститутів [Текст] / Уклад.: С. О. Караман,

- М. І. Пентиліюк – 3-тє вид. допов. і перероб. – К.: Ленвіт, 2004 – 24 с.
9. Пентиліюк М. І. Стратегічні орієнтири підготовки майбутнього вчителя-словесника [Текст] / М. І. Пентиліюк // Дивослово. — 2014. — № 11. — С. 2-6.
10. Яворська С. Т. Становлення і розвиток методики навчання української мови як науки (XVI-XX ст.): дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02 теорія і методика навчання (українська мова) [Текст] / Стефанія Теодорівна Яворська. — Слов'янськ: Слов'янський державний педагогічний університет, 2005. — 388 с.